

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย ในอดีตที่ผ่านมารัฐบาลมองว่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสมบัติของรัฐ รัฐมีอำนาจกำหนดรูปแบบและแนวทางในการอนุรักษ์ผ่านกลไกต่าง ๆ โดยเฉพาะกลไกที่ผ่านทางกฎหมายทำให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยในอดีตที่ผ่านมา ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร รัฐยังขาดพื้นฐานความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรที่ต้องใช้ร่วมกัน

การพัฒนาและการขยายตัวทั้งด้านจำนวนประชากร การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของชนบทเข้าสู่ชุมชนเมืองขนาดต่าง ๆ โดยเน้นการส่งเสริมทางด้านอุตสาหกรรม ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนต่าง ๆ และทำให้เกิดปัญหาด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาทัศนียภาพของชุมชนเสื่อมโทรม ชุมชนสูญเสียเอกลักษณ์ ขาดระบบสาธารณูปการด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน ปัญหาขาดพื้นที่สวนสาธารณะและพื้นที่สีเขียวสำหรับการจัดการบริการสวนสาธารณะ ปัญหาผลกระทบจากโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งในช่วงกว่า 30 ปี ของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย ได้ก่อให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์มากขึ้นทุกระดับ โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ เช่น น้ำเน่าเสีย อากาศเป็นพิษ เป็นต้น ทำให้ระยะเวลาที่ผ่านมามีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่ระมัดระวัง และทำให้เกิดการเสียสมดุลในระบบนิเวศ ความแปรปรวนของสภาพอากาศซึ่งปัญหาต่าง ๆ มีผลกระทบโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนและชุมชนถึงขั้นเกิดสาธารณภัยต่าง ๆ ที่ทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น

ปัญหาการลดลงของทรัพยากรธรรมชาติและปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเกือบทุกประเทศในโลกนี้และนับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น ทำให้เกิดความสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยไม่รู้จักประหยัด และเรียนรู้ถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นไว้เพื่อความสมบูรณ์ในระยะยาว ทรัพยากรธรรมชาตินับวันจะถูกทำลายให้สูญสิ้นไป ธรรมชาติที่มนุษย์ยังใช้ทรัพยากรธรรมชาติบำรุงความสุขของตนเองในการดำเนินชีวิต เมื่อเป็นเช่นนี้แนวทาง

ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงสมบูรณ์และตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนอย่างเป็นธรรม ต้องอาศัยส่วนต่าง ๆ ของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภายใต้บทบาทหน้าที่ สิทธิ ความรู้และความเสมอภาคทั้งด้านความคิดและอำนาจในการตัดสินใจ ภายใต้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด รัฐไม่สามารถอนุรักษ์ได้เพียงลำพัง จึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะชุมชนที่อาศัยอยู่พื้นที่นั้น ๆ ให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ เพราะประชาชนในชุมชนทราบปัญหาและความต้องการของตนเองเป็นอย่างดี ปัญหาความเสื่อมโทรมและความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติระหว่างรัฐกับชุมชน หรือชุมชนกับชุมชน ก็จะคลี่คลายและหมดไปในที่สุด (แผนสามปีของเทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ พ.ศ. 2554 - พ.ศ. 2556, 2554)

เขตเทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี เมื่อครั้งอดีตสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น ป่าชายเลน ท้องทุ่งนา ภูเขาที่เขียวชอุ่ม เป็นต้น ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม เป็นพื้นที่ที่กล่าวได้ว่าในน้ำมีปลาในนามีข้าวสถานที่หนึ่งก็ว่าได้ แต่ ณ ปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ได้ถูกทำลายลงจนเกือบจะไม่เหลือ โดยการทำโฮมสเตย์ ทำนาเกลือ สร้างโรงงาน เป็นต้น ทำให้ด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ถูกทำลายเพื่อประโยชน์ของกลุ่มคนบางกลุ่มเท่านั้น และยังทำให้สิ่งแวดล้อมเสียสมดุล (แผนสามปีของเทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ พ.ศ. 2554 - พ.ศ. 2556, 2554)

เทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ในฐานะเป็นหน่วยงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่นรูปแบบหนึ่งที่มีพื้นที่รับผิดชอบกว่า 37 ตารางกิโลเมตร ซึ่งมีภาระหน้าที่ในการบริการประชาชน ไม่ว่าจะเป็นด้านโครงสร้างพื้นฐาน การบริหารและการปกครอง สาธารณสุข ตลอดจนการพัฒนาท้องถิ่น และการอนุรักษ์ไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สวยงาม จันทบุรี เมื่อครั้งอดีตสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น ป่าชายเลน ท้องทุ่งนา ภูเขาที่เขียวชอุ่ม เป็นต้น ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม เป็นพื้นที่ที่กล่าวได้ว่าในน้ำมีปลาในนามีข้าวสถานที่หนึ่งก็ว่าได้ แต่นะปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี เกิดการพัฒนาก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ทำให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มมากขึ้นโดยการทำโฮมสเตย์ ทำนาเกลือ สร้างโรงงาน เป็นต้น เพื่อผลประโยชน์ของตัวเองและพวกพ้อง โดยมองข้ามถึงผลกระทบที่ตามมา ดังนั้น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงถือเป็นเรื่องสำคัญ และให้มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบยั่งยืน เพื่อก่อประโยชน์สูงสุดให้กับประชาชนในชุมชน

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาในฐานะที่ตนเองอาศัยอยู่ในเขตเทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี จึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วม

ของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากภายในเขตเทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี มีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกันเป็นจำนวนมาก เช่น การสร้างโรงงานขนาดเล็ก การทำบ่อกึ่ง การทำโฮมสเตย์ เป็นต้น ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว จึงสนใจในการศึกษาว่าประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในเขตเทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ ใน 4 ด้าน คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล และมีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดทำแผนงาน/ โครงการ และเสนอขอรับงบประมาณในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของเทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในเขตเทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อเปรียบเทียบจำแนกตามเพศ อายุ อาชีพ รายได้ และการศึกษา ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในเขตเทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

สมมติฐานการวิจัย

1. ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน
2. ประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน
3. ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน
4. ประชาชนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน
5. ประชาชนที่มีรายได้ต่างกัน มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา: การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตเทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ใน 4 ด้าน คือ 1. ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2. ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม 3. ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ 4. ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

สำหรับตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

1. ตัวแปรอิสระ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้
2. ตัวแปรตาม ได้แก่ คือ 1. ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2. ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม 3. ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ 4. ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล โคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen & Uphoff, 1980, pp. 213 - 218)

ขอบเขตด้านพื้นที่: การวิจัยครั้งนี้ศึกษาจากประชากรที่เป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ทั้ง 16 ชุมชน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 8,557 คน (งานทะเบียนราษฎร สำนักปลัดเทศบาล เทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ ข้อมูล ณ วันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ. 2554)

ขอบเขตด้านระยะเวลา: ทำการศึกษาจากแผนสามปี (พ.ศ. 2554 - พ.ศ. 2556) ยุทธศาสตร์การปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ ของเทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ทำการวิจัยและเก็บข้อมูลในช่วงเดือนกันยายน พ.ศ. 2554 ถึง เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2555 โดยทำการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ

นิยามศัพท์เฉพาะ

เพื่อให้การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีความเข้าใจตรงกันในความหมายของคำบางคำ และประโยคบางประโยค จึงขอให้คำจำกัดความ ดังนี้

การมีส่วนร่วม หมายถึง สิทธิของประชาชนที่จะแสดงความคิดเห็น ตัดสินใจ และการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนร่วมกัน ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้ศึกษาวิจัยได้ใช้แนวคิดของโคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen & Uphoff, 1980, pp. 213 - 218) แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หมายถึง การที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ประชุม เสนอแนะวิธีแก้ปัญหา กำหนด และจัดทำแผน/ โครงการต่าง ๆ ใน

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในเขตเทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม หมายถึง การที่ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในเขตเทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ เช่น การประชาสัมพันธ์กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แก่ไขปัญหาความขัดแย้งอันเกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การปรับปรุงภูมิทัศน์ในเขตเทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์

3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ หมายถึง การที่ชุมชนสามารถร่วมใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตเทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ เช่น การใช้แหล่งน้ำในการอุปโภค - บริโภค มีสถานที่ในการพักผ่อน มีแหล่งสัตว์น้ำที่อุดมสมบูรณ์ มีอากาศที่ไร้มลพิษ

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล หมายถึง การที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบ และให้ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตเทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ มีส่วนร่วมในการพิจารณาถึงผลประโยชน์/ ผลตอบแทนที่ได้รับ ผลดี ผลเสีย จากการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตเทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์

ประชาชน หมายถึง ผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตเทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ โดยเริ่มตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

การอนุรักษ์ หมายถึง การเก็บรักษา การป้องกันให้ทรงคุณค่าอยู่อย่างเดิมอยู่อย่างเดิม สงวน ซ่อมแซม ปรับปรุงและการใช้อย่างสมเหตุสมผลต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเอื้ออำนวยให้คุณภาพสูงสุดในการตอบสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์ตลอดไปทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติซึ่งมนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีพ และตอบสนองความต้องการของมนุษย์ได้ ได้แก่ น้ำ ป่าไม้ สัตว์ ป่า อากาศ แร่ธาตุ เป็นต้น

สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเรา โดยทั่วไปสามารถจำแนกสิ่งแวดล้อมออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ จำแนกเป็น 2 ชนิด ได้แก่
 - 1.1 สิ่งแวดล้อมที่มีชีวิต เช่น พืช สัตว์ และมนุษย์
 - 1.2 สิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิต เช่น ดิน น้ำ อากาศ

2. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ส่วนใหญ่จะเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและรักษาสมดุลสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการใช้ประโยชน์ควบคู่ไปพร้อมกับฟื้นฟูให้ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ รวมทั้งควบคุมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สามารถรู้ถึงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของเทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

2. สามารถรู้ถึงข้อเปรียบเทียบจำแนกตามเพศ อายุ อาชีพ รายได้ และการศึกษา ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในเขตเทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

3. สามารถรู้ถึงปัญหาอุปสรรคที่เกิดจากการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของเทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี